

К.Є. Нікіпелова – студентка V курсу юридичного факультету ДВНЗ “Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана”;
науковий керівник – канд. юрид. наук, доц.
кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ДВНЗ “Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана”
О.В. Перепадя

ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА СМЕРТНА КАРА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Прагнення України досягти міжнародних правових стандартів призводить, зокрема, до чітко виражених реформ у кримінальному законодавстві, які пов'язані зі скасуванням смертної кари та гуманізацією системи покарань. Так, 3 травня 2002 р. Україна приєдналася до протоколу № 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція), яка передбачає скасування смертної кари за будь-яких обставин як у мирний, так і воєнний час. Ця дата також стала визначною ще для 36 держав Європи. Необхідність скасування такого виду покарання була зумовлена готовністю захищати права людини та переходом до демократичного суспільства.

На основі аналізу думок прихильників і супротивників такого покарання, як смертна кара, можна дійти висновку, що аргументи “проти” значно перевищують аргументи “за”. Це свідчить про те, що застосування смертної кари є рівнозначним злочину, що вчиняє суспільство. Різниця полягає лише в тому, що такі дії виправдані державою. Отже, альтернативою стало покарання – довічне позбавлення волі (5 квітня 2001 року, коли Верховна Рада прийняла новий Кримінальний кодекс України).

Якщо дивитися на явище смертної кари через призму практики Європейського Суду з прав людини, то її заборона не є наслідком конституційного захисту права на життя, оскільки така конструкція могла б автоматично та логічно призвести до заборони абортів, евтаназії та створила б невизначеність при застосуванні інституту необхідної оборони. Європейська практика основною причиною заборони такого права визначає лише право особи на повагу до її гідності, хоча традиційним є розуміння про введення заборони на смертну кару через невідповідність основному праву людини, праву на життя.

У переважній більшості країн західної демократії смертна кара розглядається як покарання, не сумісне саме з правом на гідність у поєднанні чи без такого із правом на життя. У німецькій конституційній доктрині визнається неконституційним призначення смертної кари, оскільки це покарання не дає засудженому після певного строку знов стати членом суспільства. Дещо інший підхід був сформульований суддею Верховного суду США: “Головним є моральний принцип, за яким держава, навіть караючи, має поводитися з її громадянами таким чином, що є сумісним з їх невід’ємною цінністю як людських істот, тому покарання не повинно бути суворим до такої міри, що принижує людську гідність” [1, с. 56]. У 12 штатах США смертна кара заборонена. А в деяких штатах, де смертна кара ще

застосовується, це явище стало предметом перегляду щодо конкретних обставин. Варто зазначити також, що у деяких країнах смертна кара все ще застосовується, але сфера та випадки її застосування стають дедалі обмеженими. Прикладом є рішення Таємної Ради Великої Британії про неконституційність автоматичного застосування смертної кари та необхідність розглядати кожен випадок індивідуально без застосування прецедентного права.

У цілій серії справ Комітет ООН з прав людини вказував, що порушення належної правової процедури при призначенні смертної кари є порушенням ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (1966 р.). Саме ця стаття визначає випадки, коли застосування смертної кари є дозволеним. Ті держави, які все ще зберігають смертну кару, повинні здійснювати найжорстокіший та найретельніший контроль за дотриманням судових гарантій у таких справах. До таких гарантій можна віднести: незалежність суду, презумпцію невинуватості, право на перегляд справи вищою судовою інстанцією тощо.

Після проголошення незалежності України була значно звужена сфера застосування смертної кари, котра передбачалася в санкціях багатьох статей Кримінального кодексу. Законом України від 17 червня 1992 року було скасовано смертну кару за окремі категорії злочинів. 29 грудня 1999 Конституційний Суд України (далі – КСУ) ухвалив Рішення, яке стало історичним поворотом у сучасному українському праворозумінні. Але деякі правознавці нашої країни визнали це Рішення КСУ суперечливим (що навряд чи було б можливо в інших зарубіжних країнах). Наведу окремі проблемні аспекти:

- 1) у рішенні фактично ігнорується положення преамбули і статті 5 Конституції України про те, що народ є єдиним джерелом влади в Україні, та чомусь наголошується на думці, що однією з форм виявлення народної волі є опитування громадської думки, а “абсолютна більшість населення нашої держави” підтримують наявність смертної кари як виду покарання;
- 2) суд витлумачив право на життя як абсолютне, зокрема для вбивці, але у ч. 1 ст. 27 Конституції України проголошується невід’ємне право на життя кожної людини, а вбивця не є людиною, він не має природного права на життя;
- 3) неправильне розуміння судом поняття “свавільно” у контексті свавільного позбавлення життя;
- 4) рішення було прийняте під політичним тиском Ради Європи, а не ґрунтувалося на юридичних аргументах, пов’язаних з положеннями Конституції України, що символізує підпорядкованість правової системи України “європейському праву” та “європейському правовому середовищу”; саме ця “підпорядкованість”, на думку критиків цього рішення, призвела до визнання смертної кари неконституційним покаранням.

Як показує світовий і вітчизняний досвід, смертна кара не може бути виправданою як ефективний засіб у боротьбі зі злочинністю. В Україні

смертна кара повинна розглядатися як така, що не узгоджується з основними положеннями Конституції. Верховна Рада України в Законі України “Про приєднання України до Статуту Ради Європи” підтвердила відданість України “ідеалам і принципам, які є спільним надбанням європейських народів”. Навіть дане рішення Конституційного суду виявляє тенденцію слідування української правової системи європейській правовій традиції та світового досвіду у сфері захисту прав людини.